



Türk Siyasetinde Refah Partisi Hanımlar Komisyonu Deneyimi

ÖZ

Türk siyasetinde ana akım İslamcı hareket Milli Görüş partileri tarafından temsil edilmiştir. Milli Görüş hareketi, 12 Eylül askeri müdahalesi sonrası Refah Partisi (RP) adını almıştır. Yargısal aktivizm ve popüler siyasal kültür üzerinden üretilen gerici iktidar ithamlarına karşın Milli Görüş partileri, sistemin kenarına itilen kesimlerin rejimin merkezine doğru taşınmasında başat aktör olmuştur. Milli Görüş hareketi “gelenek” bağlamında süreklilikleri ihtiva etmekle beraber, zamanın ruhuna uygun olarak önemli siyasal değişimler geçirmiştir. RP’nin 1990 sonrasında farklı siyasal toplumsal sınıfları “eklektik” bir şekilde kapsayabilmesinde yeni siyasal aktörleri dolaşıma sokabilmesi önem arz etmektedir. Bu aktörlerden en önemlisi RP’nin Hanımlar Komisyonu ve üyeleridir. Çalışmamız, temel düzeyde RP Hanımlar Komisyonuna, insan kaynağı, örgütlenme ve faaliyetlerine odaklanmaktadır. Özel alandan çıkarak kamusal alana katılan Refah Partili kadınların şahsi olarak kazandıkları sosyal ve siyasal statünün yanında büyük resim olarak Milli Görüş hareketi ve Türk modernleşmesine yaptıkları katkı ayrıca ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Milli Görüş, Refah Partisi, İslamcı Kadın, Refah Partisi Hanımlar Komisyonu

The Experience of the Welfare Party’s Women Commission in Turkish Politics

ABSTRACT

In Turkish politics, the mainstream Islamist movement was represented by the Milli Görüş (National Outlook in English) parties. The National Vision movement took the name of the Welfare Party (RP) after the September 12 military intervention. Although the movement was accused of being politically reactionary through judicial activism and popular political culture, it played a big role to lead ostracized people to have a say in the center of the regime. It is observed that the National Vision movement involves significant continuities

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Ömer Baykal, E-mail: omrbaykal@gmail.com

Geliş (Received) : 13.11.2017

Kabul (Accepted) : 05.12.2017

Basım (Published) : 31.12.2017

in the context of "tradition" while it also undergoes major political changes in accordance with the spirit of time. It is important that the RP could mobilize new political actors in the post-1990 period to be able to get different political social classes together. It is safe to say that the most important of these actors was the commission and members of the RP's women committee. Our work focuses on the RP's women commission in terms of human resources, organization and activity at a basic level. In addition to the social and political status of the women in the RP who attended to the public sphere from the private area, this study will also discuss on the National Vision movement and its contributions to Turkey's modernization process in the big picture.

Key words: National Outlook, Welfare Party, Islamic Woman, Welfare Party, Women Commission

1. GİRİŞ

12 Eylül askeri rejiminin siyasal alanı tıkamak adına yaptığı en önemli aksiyonlardan birisi, partilerin kadın ve gençlik örgütlenmesinin yasaklanmasıydı. Kadınların kamu kudreti aracılığıyla sisteme dışına itilmesi, depolitize edilmesi karşısında başta Refah Partisi (RP) olmak üzere siyasal partiler yeni çözüm yolları üretme yoluna gittiler. 1990 yılında RP'nin geçirmiş olduğu siyasal söylem değişikliğine koşut olarak kadın kolları yerine ihdas edilen Hanımlar Komisyonu, cumhuriyet tarihi içerisinde eşine az rastlanır bir şekilde politik sonuçları belirlemiştir. RP Hanımlar Komisyonu üyeleri, sadece partileri için oy talep eden bir parti mensubu olarak değil; aynı zamanda İslamcı kadın bağlamında 1980 sonrası ev ile kamusal alan arasında ihdas edilmiş olan terkinin kitleselleşmesini sağlayan aktör olarak politik alana katılmışlardır. Çalışmamızda RP Hanımlar Komisyonu, kuruluş, örgüt ve faaliyet bakımından incelenecek; komisyonun RP'ye ve Türk siyasetine olan katkısı değerlendirilecektir.

2. MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ ve "POLİTİK KADIN"

Milli Görüş hareketinin iki kurucu partisi olan, Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisi'nde fiili anlamda kadın kolları bulunmamaktaydı. Kadınlar ile parti arasındaki ilişki partiye yakın kişilerin vermiş olduğu kadın, ahlak ve din konulu konferanslar ile sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla, kadınların kamusal alan ile olan irtibatı bu konferanslar üzerinden

işlemiştir. En önemli konferans da parti lideri Erbakan'ın vermiş olduğu "Doğu'da Batı'da ve İslam'da Kadın" adlı faaliyetidir. Erbakan, seküler düşünce karşısında İslam'ın iktisadi, toplumsal ve şahsi perspektifini, Soğuk Savaş düalizmi üzerinden açıklamaktaydı (Erbakan, 2014). Genel Başkan Erbakan'ın eşi Nermin Erbakan'ın verdiği ve on bine yakın izleyicinin katıldığı "Milli Görüş'te Kadınların Yeri" isimli konferansta da Milli Görüş tarihi açısından önemli bir olay olarak yerini almıştır (Aktaş, 1990).

RP, güçlü teşkilatlanmasının yanında İslamcı hareketin en dinamik ve dayanışmacı örgütüne sahiptir. Fakat bu dayanışmacılık farklı kesimlere açılmayı engellediği gibi içe kapanmayı da tetiklemekteydi (Çakır, 1995). 1990 Sonrası partide gelişen yeni siyasi dil, klasik parti tabanı haricinde de partiyi anlatma ve kendileri hakkında siyasal kültürde üretilen söylemleri ortadan kaldırma imkanını vermiştir. Bu zamana kadar Milli Görüş hareketi içerisinde ön plana çıkmayan, bir adım geride duran ya da durmak zorunda bırakılan kadınlar, edindikleri yeni konum üzerinden özel ve kamusal alanın yanında politik alanı da belirleyecektir.

RP programı incelendiğinde aile, milletin ve milli eğitimin temel birimi olarak görülürken huzur, saadet ve selamet içerisinde yaşaması öngörülmüş; ailenin, yıkıcı her türlü maddi manevi tesirden korunması hedeflenmiştir (mad.8) (Refah Partisi Tüzük ve Programı, 1985). Parti programında, aileye ayrılan maddede kadınlara ayrıca bir bahis açılmamıştır. RP'nin program ve söylem bakımından 1980 ikinci yarısına kadar ana akım Milli Görüş partilerinden bir farkı bulunmamaktadır. Parti içerisinde kadınların aktif olarak görev alması gerektiği 1987 yılı genel seçimleri sonrası gündeme gelmiş fakat parti içerisindeki muhafazakar tutum bu çıkışı engellemiştir. Parti söylemindeki değişiklik doğrultusunda *Refah Partisi 1990 Yılı İstanbul İl Çalışma Programı*'nda hanımlara yönelik mevcut çalışmaların eksik olduğu belirtilmiş ve acil çözüm üretilmesi gereken konular olarak altı çizilmiştir (Arat, 1999a)

3. REFAH PARTİSİ VE HANIMLAR KOMİSYONU DENEYİMİ

Hukuki olarak kurulmasına izin verilmeyen kadın teşkilatına "hanım komisyonu" ismini vermek hukuki bir problemi aşmanın yanında "muhafazakar" bir tanımlamayı da ifade etmektedir (Arat, 1999a). Hanımlar Komisyonu tanımlaması muhafazakar olmasına karşın kendi içerisinde kuralları bulunan, lider merkezli bir yapı için oldukça yenilikçi bir

çalışmaya işaret etmektedir. Komisyonun kurucu ismi, RP İstanbul İl Başkanı R. Tayyip Erdoğan'dır. Erdoğan'ın Hanımlar Komisyonu bağlamında yapmış olduğu çıkış, partiyi geniş kesimler ile buluşturmasının yanında Milli Görüş hareketi ve Türk siyaseti açısından uzun vadeli değişimleri tetiklemiştir.

Hanımlar Komisyonu, hedefini, değişen dünya şartlarında hanımların meselelerini tespit ederek çözümler getirmek, istismarı önlemek, toplumdaki layık oldukları yeri almalarını sağlamak olarak belirlemiştir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için, il ve ilçe düzeyinde hanımlar komisyonlarının kurulması, her ay il ve ilçe üyelerinin katılımıyla genişletilmiş istişare toplantılarının yapılması, hanımların sorunları ile ilgili seminer ve konferans tertip etmek, hanımların sorunlarına Milli Görüş'ün çözümlerini ortaya koyan tezler hazırlamak, kermes, tiyatro ve defile düzenlemek, hitabet yeteneği olan hanımları parti çalışmalarına dahil etmek olarak sıralamaktadır (İstanbul İl Teşkilatı 1993 Çalışma Programı, tarihsiz). Hanımlar Komisyonu, diğer parti komisyonları gibi bir adlandırmaya sahip olsa da (kamu görevlileri komisyonu, işçi komisyonu, engelliler komisyonu, emekliler komisyonuna vb.) parti yapılanmasına paralel, kendi içinde dikey şekilde gelişen büyük bir organizasyona sahiptir (Arat, 1999b). Hanımlar Komisyonu, il bazında örgütlenmenin yanında illerden ilçelere, ilçeler mahallelere, mahalleler de sokaklara ve sandığa kadar parti mensuplarına tahsis edilmiştir. Öncelikle Ankara, İzmir, Antalya, Konya, Samsun Bursa Erzurum ve Sivas'ta kurulan Hanımlar Komisyonu ilerleyen süreçte ülke sathına yayılmıştır. Hanımlar Komisyonu, faaliyetlerin müzakere edildiği, yukarıya raporlandığı ve müteakip dönem için çalışmaların yapıldığı aylık ilçe, il ve genel merkez kadın divanı toplantıları düzenlenmiştir. Divan toplantıları, yapılan faaliyetlerin bilgilendirildiği ve müzakere edildiği bir yer olmanın yanında yapılan puantaj neticesinde rekabet alanına da işaret etmektedir (Eraslan, 2000). Hiyerarşik ve bölgesel bir düzen içerisinde örgütlenen Hanımlar Komisyonu seçim, tanıtım, halkla ilişkiler, eğitim, gençlik ve hatipler dairesi şeklinde departmanlara ayrılmış ve bu yapıyı ilçelere de tatbik etmiştir.

İstanbul örneğinde Hanımlar Komisyonunda görev alan partililere bakıldığında, ilçelerde yüzde otuzunun, il yönetiminde ise yüzde doksanın üniversite mezunu olduğu görülmektedir. İlçe yönetiminde görev yapanların yüzde yetmişi il yönetiminin ise yüzde doksanı evlidir. Partililerin tamamına yakını Milli Gazete okumakta; İslamcı yazarlardan, Abdurrahman Dilipak, Ali Bulaç, Emine Şenlikoğlu, Cihan Aktaş gibi isimler takip edilmektedir. Kadınların yüzde yetmiş ikisinin ehliyeti vardır (Eraslan, 2000). Giyim

konusunda, diğer politik kadınların aksine oldukça kadınsı bir tercihleri vardır. Dışarıda şık fakat evlerinde güzel görünmek Refahlı kadınlar için esastır. Komisyon üyeleri tarafından tesettürün dışarıdan korunmak ama eşlerine karşı saklanmak için gerekli olduğu vurgusu yapılmaktadır (Sevindi, 1998).

1996 Yılı sonuna gelindiğinde komisyon ülke çapında 79 ilde örgütlenmesini tamamlamıştır. 1997 Yılı itibariyle, İstanbul'da 863 mahallenin 805'i gibi büyük bir oranda hanım teşkilatı kurulmuştur. Faaliyetlerin hızı üye sayısının da artmasına neden olmuş, 1995-1997 arasında, kadın üyesi sayısı RP'de 158 binden 377 bine yükselmiştir (Arat, 1999b). Kapatılmadan önce RP İstanbul İl Başkanlığı Hanımlar Komisyonu, 3465 eğitim semineri, 1572 konferans, 326 salon toplantısı, 3740 doğum ziyareti, 12625 hasta ziyareti, 75 kermes, 310 piknik faaliyeti gerçekleştirerek toplamda 1.262.577 kişiye ulaşmıştır (Eraslan, 2000).

İl Hanım Komisyonlarını uhdesinde barındıran RP Genel Merkez Hanımlar Komisyonun yurt çapında düzenlediği toplantılara tüm il başkanları ve üyeler katılırken, yapılan seminerlere partinin ileri gelen erkek siyasetçileri de katkı vermiştir. Kadın ve erkek siyasetçilerin aracı kurumu partinin ileri gelen erkek siyasetçilerinin eşleridir. Öncelikle muhafazakar bir tutum takınan gelenekçi kesim siyasetçileri, partinin kadınlar üzerinden sağladığı dinamizm rüzgarından kendilerini geri tutamamışlardır (Milli Gazete, 1993).

Milli Görüş siyasetinde başta hareketin lideri Erbakan olmak üzere müfrit derecede kesifleşen bir iktidar arayışı mevcuttur. Bu arayışın kadın hareketinde bir hayli gerilediği gözükmektedir. Refahlı kadınların siyasal alanda olmalarında, toplumsal, bireysel ve dini saikler politik amaçların önüne geçmiştir. Geleneksel yaşam biçimi dairesinde, eşlerinin, anne babalarının ve kayınvalidelerinin gerisinde kalan dindar kadınlar politik faaliyete katılmakla birlikte sosyal bir statüye de kavuşmuşlardır. Sibel Eraslan'ın ifadesi ile "düne kadar falanca beyin hanımı şeklinde takdim edilen kadınlar yerine, falan hanımın beyi diye takdim edilen erkeklerin ortaya çıktığı gözüküştür. Erkekler için de partide çalışan eşlerin varlığı pozitif haneye yazılmıştır." (Eraslan, 2000)

İl düzeyinde gerçekleşen faaliyetlerin ekonomik kaynağı tamamen parti mensubu kadınlar tarafından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir hatibin yol masrafları ancak şehir dışına çıkacağı takdirde parti tarafından karşılanmaktadır. Parti içerisinde fedakarlık örneği olarak, kızının çeyizini yapılan kermes faaliyetlerinde satan, nişan yüzüğünü Bosna

kampanyasına veren, yol parası için ekmek parasını harcayan kişiler dilden dile dolaşmaktaydı (Arat, 1999b).

Hanımlar Komisyonunda görev alan kadınlar, faaliyetlerinin merkezinde “Allah rızası” olduğunu belirtmişlerdir (Arat, 1999a). Doğal olarak, iktidarın tesisinde bulunan kadınların iktidarın kullanılması noktasında görev almamaları onlar için ikinci derecede önem arz etmektedir. Bunun ötesinde RP’li kadınlarda dünyevi bir makama talip olmanın onları dünyevileştireceği ve “alçaltacağı” şeklinde yaygın bir kanaat mevcuttur (Eraslan, 2000). Kamuoyu tarafından dikkat çekilen kadınların temsil sorunu, toplumsal statünün sağladığı haz ve partilerinin elde ettiği başarı karşısında şahsi bir mesele olmaktan çıkmış ya da belirli süre ötelenmiştir (Aktaş C. , 1994). Siyasetin kişiye değil “davaya” hizmet edeceği inancı başarıyı da kolektif hale getirmiştir (Şenlikoğlu, 1995). RP’li kadınlar, ben merkezli bir arayış yerine yapılanların hikmetinden sual olunmayan bir sessizliğe bürünmüşlerdir (Eraslan, 2002). Çıkış noktası dini saikler olmakla beraber, modern bir siyasi parti için, modern siyasetin ve hukukun dilini konuşan kadınlar sonuç itibariyle dini inancın verdiği bir tevekkül ile sonuçları değerlendirmişlerdir. Zahiren başarısız olduklarında dahi “tevekkül” etmişler ve başarının şahsi çalışmanın ve dünyevi neticenin değil; yaratıcıdaki karşılığının ne olduğunu önemsemişlerdir (Eraslan, 2014). Sonuç olarak RP Hanımlar Komisyonu, kamusal bir nitelik kazanan bir hareket olmakla beraber 1980 sonrası yükselen feminist kadın hareketinin bir hayli uzağında bulunan bir politik varoluştur. RP Hanımlar Komisyonu, İslamcı hareket içerisinde 1987 sonrasında baş gösteren sorgulayıcı hareket ile de aynı kefeye konulamayacak kadar itaatkârdır. Sibel Ersaslan’ın ifadesiyle, RP Hanımlar Komisyonu “Allahtan, babadan ve kocadan onay almayı başarabilen nadir kadın hareketlerindedir” (Eraslan, 2000).

Hanımlar Komisyonu, siyasal bir örgütlenmenin yanında aynı zamanda toplumsal bir dayanışma örgütü olarak faaliyet göstermiştir. Hanımlar Komisyonu, parti üyesi avukat bayanlar tarafından hukuk bürosu, psikologlar tarafından terapi merkezi, üniversite mezunu hanımlar tarafından birer okul olarak işletilmişlerdir. Parti binaları, ekonomik desteğin yanında günün ve hayatın paylaşılması neticesinde kadın kadına mekanlar haline getirilmiş; kadınların evleri haricinde, kamusal mekanlarda da ev konforunda bulunabilecekleri yerler olarak dizayn edilmiştir.

Partinin ideolojik söylemini ileten en önemli aktörler entelektüel müktesebatı bulunan,

Milli Görüş hareketi değerlerine vakıf, hitabe yeteneğine haiz hatibelerdir. Kendilerine verilen görev dahilinde her yerde bulunan hatibeler, topluluğun eğitim seviyesine göre konuşma yapan, partisinin değerlerini aşıl原因 aynı zamanda haklarındaki yanlış izlenimleri silmekle görevli parti yetkilileridir (Nokta Dergisi, 1995). Öncelikle parti içerisinde, siyaset, ekonomi, dış politika, çevre ve diksiyon eğitimi alan hatibeler, partinin faaliyetlerinin yanında özel sektörde istihdam olma noktasında önemli avantaj sağlamışlardır. Ankara Hanımlar Komisyonu Başkanı Halise Çiftçi'nin ifadesiyle eğitim programına katılan 80'in üzerindeki katılımdan ancak 41 başarı ile eğitimi tamamlamış ve parti hatibesi olmuştur (Nokta Dergisi, 1995). Geniş kitlelere verdikleri konferansların yanında çekirdek faaliyetleri ev sohbetleridir (Sevindi, 1998). Hatibeler öncelikle her hafta düzenledikleri mahalle toplantıları ile ev hanımlarını hedeflerine alırken ikinci sıraya da üniversite öğrencisi genç kızları dahil etmişlerdir.

RP'li kadınlar mahalle düzeyinde yapılan ev toplantıları ve konferanslar haricinde kamusal eylemlere de imza atmıştır. Bunlardan en dikkat çeken RP Trabzon Hanımlar Komisyonunun düzenlediği “Karadenizli Kadınlar Fuhuşa Savaş Açtı” şeklinde basına yansıyan, Karadenizli erkeklerin yabancı vatandaşlarla yaptıkları evlilikler sebebiyle baş gösteren boşanmalar ve sağlık problemlerinin dile getirildiği eylemleridir. RP Trabzon Hanımlar Komisyonu Başkanı Ayşe Demirtürk, devleti, durumun ortaya çıkmasına göz yummakla eleştirmiştir (Milli Gazete, 1993):

“Karadeniz elden gidiyor... Nataşalar erkeklerin canını yakmaya başladı. Çoğu onlar için karısını boşadı, onlara nikah kıydı. Nataşalar ise bir iki ay sonra kayıplara karıştılar. Üstelik AIDS, frengi, bel soğukluğu çok arttı. Bu nataşaların bulaştırdığı AIDS aynı zamanda onlarla birlikte olan erkekler vasıtasıyla kadınlarımıza da bulaşmakta... Sınır kapısını denetimsiz açan, bu fuhuş vurgununa ses çıkartmayan devletten ne beklenebilir ki... Bir de bu fuhuşu teşvik eden televizyon kanallarının denetlenmesini istiyoruz. Fuhuşu aslında devlet teşvik ediyor. Nataşaların geldikleri yere geri gönderilmesi için imza kampanyası düzenledik. Artık insanlar Refaha büyük ilgi gösteriyorlar özellikle Karadeniz kadını...”

Söylem düzeyinde partinin ana akım politikaları aynıyla RP Hanımlar komisyonuna yansıdığı görülmektedir. Doğal olarak parti ideolojik muhayyilesi ile Hanımlar Komisyonu arasında kayda değer bir fark bulunmamaktadır. RP Hanımlar Komisyonunda resmi ideoloji ve ulus devlet eleştirisi merkezi öneme haiz olmuştur. Çankaya Hanımlar

Komisyununun düzenlediği toplantıda bu durum devletin emanete sahip çıkamadığı şeklinde dile getirilmiştir. Parti üyesi avukat Nuray Çelik, ezanı Türkçeleştiren, Kur'an kurslarını yasaklayan, şapka giymeyenleri idam eden laiklik anlayışının aynıyla devam ettiği iddiasındadır. Oğuzhan Asiltürk'ün eşi Sevinç Asiltürk ise İslam coğrafyasının emaneti olan Bosna ve Azerbaycan'da zulümleri gözünü kapayan devletin kendisine emanet edilen insanları Güneydoğuda zayıf ettiği ifade etmiş; çözüm olarak sadece Türkiye'nin değil tüm İslam coğrafyasının kurtuluşunu RP'nin yerel seçimlerde göstereceği başarıya endeksleyerek partisini İslam siyasetinin merkezine oturtmuştur (Milli Gazete, 1994). 27 Mart 1994 Yerel seçimlerinden sonra RP'nin % 19,3 oy alarak merkez sağ partilerin çizgisine yaklaşması ve İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlerde başkanlıkları kazanması, RP Hanım kollarının faaliyetlerini tekrardan gündeme almıştır. Hürriyet Gazetesi, seçim akabinde RP İstanbul İl Hanımlar Komisyonu Başkanı Sibel Eraslan'ı "Tayyip'i başkanlığa taşıyan RP'li kadın" başlığıyla ilk sayfasına taşımıştır (Hürriyet Gazetesi, 1994).

4. SONUÇ

RP, 12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında çok partili hayata dönüldüğü 1983 yılından Adil Düzen söylemi ile yeni bir siyasal retorik üzerinden ideolojisi geniş kitleler ile buluşuncaya kadar klasik tabanında ve temsil gücünde iktidar mücadelesini sürdürmüştür. 1990 Sonrasında RP Milli Görüş ideolojisinin özünü oluşturan İslamcılık düşüncesini partinin çekirdeğinde taşımakla birlikte, geniş kitleler ile buluşmak adına yeni aktörleri de politik alana dahil etmiştir. 1991 seçimlerinde partinin ulusal barajı aşır parlamento temsili kazanması, 1994 yılında mahalli idarelerde kayda değer başarılar elde etmesi ve 24 Aralık 1995 seçimlerinde yarışı birinci sırada bitirmesinde kadın aktörlerin partileri adına kamusal alana çıkmalarının büyük önemi bulunmaktadır. Türk siyasal hayatı açısından RP'yi iktidara yaklaştıran kadın aktörler, parti içerisinde de İstanbul modeli olarak bilinen bir gelişim çizgisinin kaynağını teşkil etmişler ve Milli Görüş hareketinin evrimi bakımından farklı bir kulvar açmışlardır. Bunların ötesinde kadınların kamusal alanda bulunması, geleneksel siyaset biçiminin değişmesi, kadınların politize olması, sosyal statü kazanmaları, temsil makamlarında yer almaları ve bunlara ait problemlerin tartışılması noktasında kamusal alanı dönüştürücü etkileri olmuştur. Bir entelektüel çıkış olarak ortaya çıkan İslamcı kadın hareketinin kitleleşmesi RP'li hanımlar vasıtası ile gerçekleşmiştir.

Dini saikler ile yola çıkan ve kendileri adına politik taleplerde bulunmayan kadınlar sadece kısa vadeli iktidar ilişkilerini değil; Milli Görüş hareketinin seyrini, orta vadeli Türk siyasetini ve üst resim olarak Türk modernleşmesini belirlemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C. (1990). Tanzimat'tan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar, (12 Marttan 12 Eylül). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Aktaş, C. (1994). Kadın Politikacılar ve Refah Partisi. Nehir Dergisi (5).
- Aktaş, H. (1994). Kadına Aktif Siyaset Yolu Açılmalıdır. Yeni Zemin Dergisi Dergisi (17-18). 38-39.
- Arat, Y. (1999a). Political Islam in Turkey and Women's Organizations. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Arat, Y. (1999b). Refah Partisi Hanımlar Komisyonu. Z. Rona (ed.), Bilanço, 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, c.2 içinde. (s. 289-298) İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Çakır, R. (1995). Ayet ve Slogan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Eraslan, S. (2000). İslamcı Kadın Gettoları. R. Çakır (Ed), Direniş ve İtaat İçinde. (s 89-204) İstanbul: Metis Yayınları.
- Eraslan, S. (2000). Refahlı Kadınlar Tecrübesi. Y. Ramazanoğlu (Ed.), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü içinde. (s.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Eraslan, S. (2002). Uğultular... Silüetler.... A. G. Aksu Bora (Ed.), 90'larda Türkiye'de Feminizm içinde (s. 239-278). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eraslan, S. (2014). İslâmcı Kadının Siyasette Zaman Algısı. Y. Aktay (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, İslâmcılık içinde (s. 818-825). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erbakan, N. (2014). Prof.Dr. Necmettin Erbakan Külliyyatı-V. Ankara: MGV Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi. (1994, 30 Mart), s.1.
- Milli Gazete. (1993, 2 Aralık), s.1.
- Milli Gazete. (1993, 25 Ekim), s.1.
- Milli Gazete. (1994, 11 Ocak), s.12.
- Nokta Dergisi (1995, 15 Ekim), s. 22.
- Refah Partisi Tüzük ve Programı. (1985). Ankara.
- Refah Partisi, İstanbul İl Teşkilatı 1993 Çalışma Programı. (tarih yok). İstanbul: Refah Partisi Yayını.
- Sevindi, N. (1998). Refahlı Kadınlar. Z. Öğüş (Ed.), Kadınlar Olmadan Asla içinde (s. 150-168). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Şenlikoğlu, E. (1995). Refah Partisi'ni Desteklersek Ne Olur? Mektup Dergisi (131). 2-3.